

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ШАХТ ДОНБАСУ

Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок із найважливішими науковими або практичними завданнями. Однією з основних проблем сучасної економіки є низька конкурентоспроможність української продукції, що передусім пов'язано з високими витратами на її виробництво. Таке становище пояснюється тим, що на підприємствах не приділяють увагу управлінню витратами. Але умови жорсткої конкуренції вимагають не лише планування й обліку, а й постійного аналізу та контролю витрат, пошуку шляхів їх мінімізації. Виявлення резервів зниження собівартості повинне спиратися на комплексний техніко-економічний аналіз роботи підприємства: вивчення технічного і організаційного рівня виробництва, раціональне використання виробничих потужностей і основних фондів, сировини і матеріалів, робочої сили, налагодження господарських зв'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Забезпечення ефективності роботи вугледобувних шахт Донбасу – обов'язкова умова формування енергетичної незалежності держави. Ця проблема постійно привертає увагу вчених. Серед основних публікацій назвемо роботи Л. Лесік [1], Н. Шемякіної [2], Л. Хіжняк [3], Т. Петровської [4] та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Проблема підвищення ефективності функціонування вугледобувних шахт Донбасу, не зважаючи на велику кількість наукових досліджень з цього питання, залишається відкритою. Собівартість вуглевидобутку й до сих пір надзвичайно висока. Пошук методів щодо її зниження є невизначеним.

Метою статті є формування й розробка регіональної стратегії розвитку шахт Донбасу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вугільна промисловість України – це потужний багатофункціональний виробничий комплекс зі значними обсягами виробництва, складними внутрішніми й зовнішніми зв'язками, специфічними умовами роботи підприємств і працівників. Однак, в останні роки визначилися протиріччя між надзвичайно важливим значенням вугільної галузі й технічним, а також економічним станом, у якому вона перебуває [5, с. 439].

Проблема обліку витрат на виробництво і визначення собівартості продукції дотепер залишаються темою дискусій, що розгортаються і в періодичній пресі, і на науково-практичних конференціях, семінарах. Особливо гостро постає проблема зниження собівартості для вугільних шахт Донбасу, які у переважній більшості є збитковими. Розглянемо основні види

собівартості, які розрізняють на вугледобувних підприємствах. За часом складання: планова та звітна. Планова собівартість складається до початку, а звітна – після закінчення планового періоду за фактичними витратами шахти на видобуток вугілля. За охопленням періоду часу розрізняють річну, квартальну та місячну. Крім річного плану собівартості, на шахті складаються квартальний план загальношахтної собівартості й щомісячні плани за дільницями, які можуть уточнюватися без зміни річного плану собівартості.

Роботою з аналізу та планування собівартості продукції, яку видобуває підприємство, займаються працівники планово-економічного відділу шахти. Повна собівартість видобутку вугілля по шахті складається одночасно з планом виробництва й праці, і розробкою плану організаційно-технічних заходів, що забезпечують зниження витрат на виробництво. Виробнича собівартість 1 т вугілля складається за такими елементами витрат: матеріальні витрати, електроенергія, паливо, послуги виробничого характеру, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизаційні відрахування, витрати на збут та інші витрати.

Вихідними даними для визначення суми витрат на виробництво й калькуляції собівартості видобутку вугілля є:

- план видобутку вугілля;
- план розвитку гірничих робіт;
- план механізації та автоматизації процесів виробництва;
- план чисельності персоналу, продуктивності праці та зарплати;
- норми матеріальних витрат, витрат електроенергії, палива;
- норми зносу малоцінних і швидкозношуваних предметів, інвентарю, інструменту, спецодягу, а також запасних частин до гірничих машин та механізмів;
- норми амортизації основних фондів;
- кошторису за окремими статтями інших грошових витрат;
- план організаційно-технічних заходів [6; 7].

Аналіз собівартості вугілля за елементами витрат закінчується результуючою таблицею відхилень за факторами та висновками з аналізу. Розробкою заходів зі зниження витрат на підприємстві займається провідний спеціаліст планово-економічного відділу. Такий план заходів складається наприкінці року. До розробки плану на початку грудня кожного року усі служби та дільниці подають необхідну інформацію у планово-економічний відділ, який має до кінця останнього місяця року розробити заходи зі зниження ви-

трат на підприємстві. Після розробки заходів призначаються відповідальні особи за виконання окремих заходів, але за невиконання того чи іншого заходу винні не караються. План заходів зі зниження витрат на вугледобувному підприємстві затверджується директором шахти.

Розглянемо приклад формування стратегії зниження собівартості вуглевидобутку на прикладі ВП „Шахта Прогрес”. Зазначимо, що економічні, гірничо-геологічні й технічні показники роботи цієї шахти є типовими для сучасного шахтного фонду Донбасу.

Надалі чітко визначеної місії на підприємстві не існує, але підприємство створено для видобутку вугілля за будь-яких умов, тому можна вважати таку мету за неофіційну місію підприємства. Зазначена вище місія, на наш погляд, може вважатися неприпустимою на сьогодні, бо щорічно в Україні видобувається близько 70 мільйонів тон вугілля й ціна кожного мільйону життя двох гірників.

З урахуванням сучасних умов ведення гірничого господарства можна запропонувати такий варіант місії для ВП „Шахта Прогрес”: забезпечення збалансованої роботи шахти, встановлених обсягів видобутку вугілля, створення безпечних умов роботи шахтарів за умови забезпечення мінімальної собівартості вуглевидобутку.

В умовах ринкових відносин діяльність кожного підприємства залежить від конкурентного середовища й зміни кон’юнктури товарного ринку. Саме тому особливо гострою постає проблема ефективного управління вугледобувними підприємствами. З метою забезпечення зростання обсягів діяльності будь-яке вугледобувне підприємство повинно мати власну стратегію розвитку. А для її формування необхідно спочатку провести стратегічний аналіз внутрішнього за зовнішнього середовища підприємства за допомогою SWOT та PEST-аналізу.

Під SWOT-аналізом розуміють дослідження, що мають напрямом на визначення й оцінку сильних та слабких позицій підприємства, оцінку його можливостей і потенційних загроз. Усі чинники діляться на чотири категорії: strengths (сильні позиції), weaknesses (слабкі), opportunities (можливості) і threats (загрози). Зведемо результати аналізу, який було виконано для ВП „Шахта Прогрес” у табл. 1.

Після проведення SWOT-аналізу можна більш чітко побачити переваги і недоліки підприємства, ситуацію на ринку. Це дозволяє вибрати оптимальний шлях розвитку, уникнути небезпек і максимально ефективно використовувати наявні в розпорядженні ресурси, користуватися наданими ринком можливостями (рис. 1).

Аналіз основних факторів макросередовища підприємства називають PEST-аналізом (від абревіатури назв основних елементів цього середовища: P – political and legal environment (політико-правове середовище); E – economic environment (економічне середовище); S – sociocultural environment (соціокультур-

не середовище); T – technological environment (технологічне середовище). Зведемо результати PEST-аналізу для ВП „Шахта Прогрес” у табл. 2.

Наразі вугільна галузь переживає спад. Основними напрямками розвитку вугільної галузі є [8]:

- зниження темпів спаду виробництва за рахунок концентрації бюджетних фінансових ресурсів на технічному переоснащенні та капітальному будівництві шахт;

- фінансове оздоровлення галузі, шляхом реструктуризації шахтного фонду, включаючи закриття неперспективних шахт, санацію та відновлення платоспроможності шахт, які знаходяться в процесі банкрутства;

- створення ефективної системи управління галуззю та ін.

Найважливішими конкурентними перевагами галузі, яка переживає спад, є:

- тісні зв’язки з вигідними покупцями;
- імідж підприємства;
- гнучкість у використанні активів та ресурсів;
- значна частка ринку;
- можливість зменшення витрат при скороченні обсягів виробництва [9, с. 157 – 158].

Фінансові можливості й конкурентні переваги – це два найважливіші складники стратегічного положення підприємства, у той час як можливості галузі й стабільність характеризують стратегічне положення галузі в представленому регіоні. Фактори, що впливають на формування стратегії розвитку шахти, були проранжовані на основі шкали від 1 до 6. Під час використання стратегічного аналізу кожному зі складових факторів (табл. 3) привласнюють відповідне цифрове значення з урахуванням обраної шкали.

На рис. 2 представлено графічне визначення стратегічного напрямку розвитку ВП „Шахта Прогрес”.

На основі виконаного дослідження для ВП „Шахта „Прогрес” можна запропонувати стратегію зниження собівартості. Головною перевагою такої стратегії є додаткове зростання обсягу продажів і одержання надприбутку за рахунок зменшення ринкової частки конкурентів з більш високою собівартістю (і ціною) на аналогічні вироби. Крім того, низька собівартість дозволяє посилити вхідний бар’єр у галузь. Підприємства, які прагнуть до такого бізнесу і володіють більш високими питомими витратами на виробництво та збут продукції, мають мало шансів на успішну організацію підприємства. Лідер за собівартістю також володіє великими резервами під час підвищення цін на сировину, матеріали, комплектуючі вироби, що дозволяють йому утримувати ціни на привабливому для споживача рівні.

Ця стратегія базується на оптимізації всіх частин виробничо-управлінської системи: виробничих потужностей шахти, які використовують технологічні переваги комплексно-механізованого вуглевидобутку, рівня витрат на сировину, матеріали, енергоносії, про-

Таблиця 1

Матриця SWOT – аналізу підприємства ВП „Шахта Прогрес”

Порівняльна ознака	Сильні позиції 1. Державна підтримка галузі. 2. Кваліфікований персонал. 3. Наявність матеріально-технічної бази та інфраструктури. 4. Наявність державного замовлення 5. Налагоджені канали збуту. 6. Великі промислові запаси. 7. Розвинута економічна інфраструктура регіону.	Слабкі позиції 1. Нестабільний фінансовий стан. 2. Моральна і фізична зношеність технологічного устаткування. 3. Ресурсо- і енергоємність виробничого процесу. 4. Висока собівартість продукції.
Загрози 1. Наявність конкурентів на зовнішньому ринку, що займають досить стійке становище. 2. Нестабільне правове поле держави 3. Підвищена небезпека аварій, пов'язана зі складними гірничо-геологічними умовами видобутку вугілля.	– можливість впровадження новітніх технологій; – можливість зменшення собівартості вугілля.	– загроза втрати платоспроможності; – загроза погіршення умов праці шахтарів.
Можливості 1. Вугільна промисловість знаходиться на стадії реформування. 2. Можливість розширення експорту продукції. 3. Перспектива інвестицій. 4. Можливість зростання потужностей і прибутку. 5. Поліпшення якості продукту (зниження рівня зольності). 6. Оновлення основних виробничих фондів.	– розширення ринків збуту; – підвищення інвестиційної привабливості шахти.	– можливість покращення якості вугілля; – оновлення техніки і технологій видобутку вугілля.

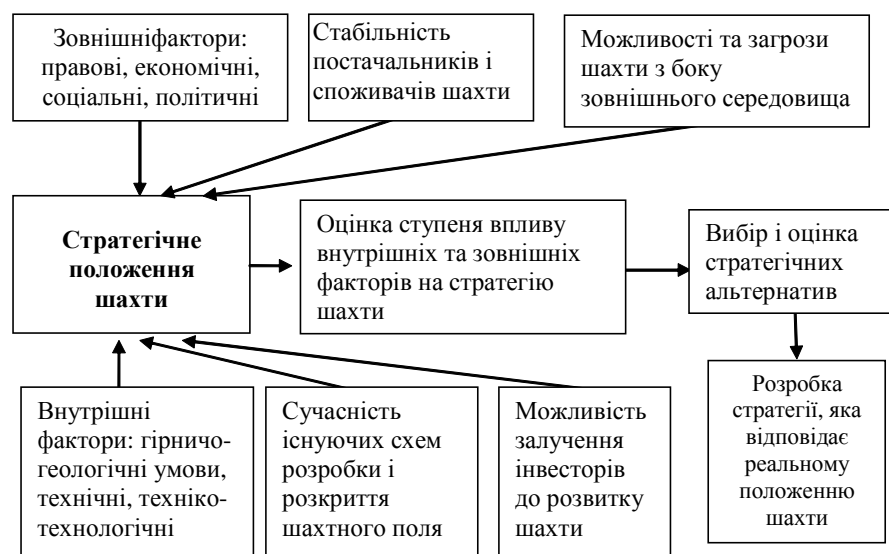

Рис. 1. Фактори, що впливають на вибір стратегії шахти

Матриця PEST – аналізу підприємства ВП „Шахта Прогрес”

Група факторів	Фактор	Вияв впливу фактора
Політичні	1. Рівень політичної стабільності в суспільстві	Впливає на економіку країни в цілому та на розвиток шахти окремо.
	2. Сила лобістських груп	Очевидного впливу не спостерігається.
	3. Напрямок розвитку політичної системи	Від уряду залежить підтримка чи недбале ставлення до проблем шахти.
	4. Характер політичної боротьби	Можливість неадекватних політичних дій.
	5. Ступінь суспільної підтримки урядової програми розвитку	Прийняття або заперечення суспільством урядового курсу.
	Законодавчі акти України, що регулюють діяльність підприємства	Достатність правової бази для успішного існування підприємства.
Економічні	1. Розвиток економіки України	Злагоджений розвиток усіх ланок промисловості. Державна фінансова підтримка розвитку вугільної галузі.
	2. Розвиток виробництва товарів номенклатури підприємства	Розробка нових пластів вугілля залежить в основному від природних факторів.
	3. Стан державного бюджету	Додаткові бюджетні кошти у розвиток підприємства.
	4. Темп інфляції	Погіршення платоспроможності підприємств-кредиторів. Зменшення реальної заробітної плати працівників.
	5. Рівень безробіття	У людей з'являється необхідність йти працювати на шахту.
	6. Рівень податкових ставок	Зменшення заробітної плати працівників. Подорожчання продукції.
	7. Рівень доходів населення України (регіону)	За рахунок високих темпів інфляції рівень доходів населення не збільшується. Цей фактор не впливає на роботу шахти.
Соціально-культурні	1. Рівень освіти в Україні	Нестача кваліфікованих спеціалістів.
	2. Соціальні умови життя	Впливає на рівень задоволення працівників умовами життя.
	3. Чисельність населення України	Зниження кількості споживачів. Але чисельність знижується повільно, тому не впливає на поточну діяльність шахти.
	4. Статеві-віковий склад населення	Збільшення середнього віку працівників на шахті, недостатність молодих кадрів.
	5. Рівень народжуваності	Зменшення потенціальних споживачів.
Технологічні	1. Нововведення в області товарів	Розробки підвищення якості видобутого вугілля.
	2. Нововведення в області технології	Зріст виробництва, зменшення затрат. Покращення умов праці.
	3. Нововведення в області менеджменту	Більша ефективність управління персоналом.

Таблиця 3

Оцінка факторів стратегічної привабливості ВП „Шахта Прогрес”

Фактори стабільності становища в галузі (СО)	Оцінка	Фактори промислового потенціалу галузі (ПП)	Оцінка
1. Темпи інфляції	6	1. Темпи зростання обсягів виробництва	2
2. Тиск конкурентів	2	2. Ступінь використання ресурсів	6
3. Діапазон цін	5	3. Рівень технологій	6
4. Коливання попиту	3	4. Капіталоємність виробництва	5
5. Кількість лідерів	2	5. Фінансова стабільність	4
6. Технологічні зміни	6	6. Темпи зміни прибутку	2
Середнє значення	4,0	Середнє значення	4,16
Фактори конкурентних переваг (КП)	Оцінка	Фактори фінансового потенціалу (ФП)	Оцінка
1. Доля ринку	3	1. Відношення чистого прибутку до акціонерного капіталу	2
2. Кількість продукції	4	2. Фінансова залежність	6
3. Фаза життєвого циклу продукції	1	3. Рівень ліквідності	3
4. Сталість покупців	6	4. Необхідний капітал	3
5. Рівень використання потужностей	6	5. Потік грошових засобів	3
6. Можливість заміщення продукту новим	3	6. Ризик підприємства (діловий, фінансовий)	4
Середнє значення	3,83	Середнє значення	3,5

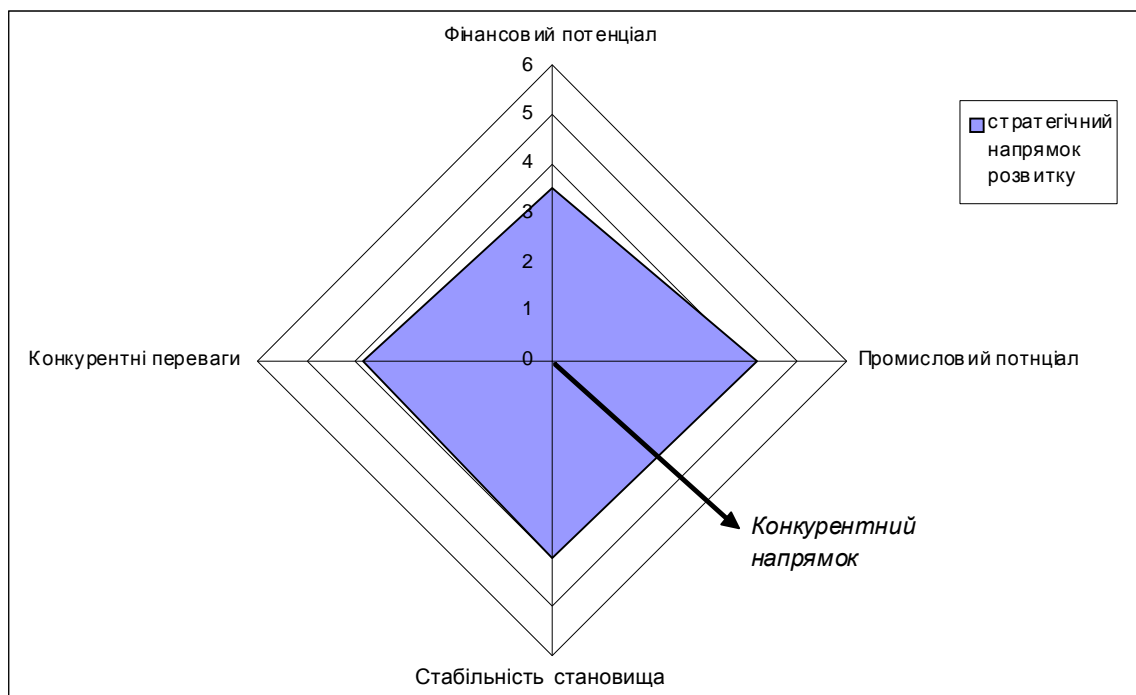

Рис. 2. Визначення стратегічного напрямку розвитку ВП „Шахта Прогрес”

дуктивності праці, структури систем розподілу тощо, тобто орієнтуванні на високий рівень показників ефективності виробництва. Водночас, ця стратегія не повинна знижувати інші показники конкурентоспроможності швидкій доставці продукції покупцям і відповідному рівню сервісу тощо.

Реалізація стратегії зниження собівартості продукції полягає в основі забезпечення конкурентоспроможності вугледобувних шахт Донбасу. Механізм зниження витрат супроводжується аналізом собівартості продукції та основних техніко-економічних показників, розробкою регресійної моделі залежності собівартості від впливаючих на неї факторів та розробкою системи зниження собівартості. Постійна злагоджена робота всіх відділів шахти, оцінка впливу на підприємство зовнішнього середовища та орієнтація на динамічне зниження собівартості лежить в основі реалізації стратегії зниження собівартості продукції ВП „Шахта „Прогрес”.

Висновки

1. Собівартість вугілля є найважливішим узагальнюючим показником роботи шахти. У собівартості знаходиться повне відображення виробнича та господарська діяльність шахти. Метою аналізу собівартості на підприємстві є визначення величини витрат на видобуток вугілля і виявлення можливостей її зниження.

2. Витрати виробництва залежать від рівня механізації і автоматизації, продуктивності праці, використання основних і оборотних фондів, організації вуглевидобутку, умов збуту, постачання та ін.

3. Поряд з тим, що підприємство розробляє певні заходи зі зменшення витрат, собівартість вугілля, що видобувається підприємством, залишається високою, тому можна зробити висновок про неефективність впроваджуваних заходів. Отже, необхідно розробити заходи, які будуть забезпечувати систематичне зниження собівартості видобутку вугілля.

Література

1. **Лесик Л. С.** Підвищення ефективності діяльності підприємств України на основі лізингу / Л. С. Лесик // *Економіка промисловості*. – Донецьк: ІЭП НАН України. – 2002. – С. 130 – 139. 2. **Шемякина Н. В.** Актуальные вопросы амортизационной политики в угольной промышленности / Н. В. Шемякина, Л. С. Лесик / *Економіка промисловості*. – 2002. – № 2(16). – С. 36 – 44. 3. **Хижняк Л. Т.** Моделирование оптимального срока службы гірничошахтного устаткування / Л. Т. Хижняк, Л. С. Лесик // *Економіка промисловості*. – Донецьк: ІЭП НАН України. – 2001. – С. 93 – 101. 4. **Петровська Т.** Світовий досвід реструктуризації вугільної галузі / Т. Петровська // *Формування ринкової економіки в Україні*. – 2009. – Випуск 19. – С. 408 – 412. 5. **Лесик Л. С.** Зарубіжний досвід забезпечення фінансовими ресурсами оновлення виробництва у вугільній промисловості / Л. С. Лесик // *Проблеми підвищення ефективності функціонування підприємств різних форм власності*. – Донецьк: ІЭП НАН України. – 2002. –

С. 439 – 445. 6. **Малышев Ю. Н.** Реструктуризация угольной промышленности (Теория. Опыт. Программы. Прогноз.) / Ю. Н. Малышев, Е. В. Зайденварг, В. М. Зыков и др. – М.: Компания „Росуголь”, 1996. – 120 с. 7. **Кучер В. А.** Аналіз основних принципів розробки стратегії розвитку промислового підприємства / В. А. Кучер // *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ*. – 2005. – № 3. – С. 29 – 36. 8. **Потапов В. П.** Математическое моделирование технико-экономических показателей работы угольных шахт методом нейронных сетей / В. П. Потапов, С. Н. Лазаренко, М. В. Алферов // *Вычислительные технологии*. – Кемерово, 2003. – Т. 8. – № 4. – С. 75 – 80. 9. **Сапицкая И. К.** Стратегическое развитие угольных шахт Донбасса / И. К. Сапицкая // *Наукові праці Донецького національного технічного університету*. – Донецьк: ДонНТУ, 2005. – Вип. 91. – С. 154 – 159. – (Серія „Економічна”)

Лозинський І. Є. Особливості формування регіональної стратегії розвитку шахт Донбасу

У статті розглянуто проблему зниження собівартості вугілля на шахтах Донбасу. На прикладі конкретної шахти побудовано механізм формування конкурентоспроможності вугледобувних підприємств визначено сильні і слабкі позиції шахти, сформульовано стратегію її розвитку.

Ключові слова: виробничий процес, конкурентоспроможність, стратегія розвитку, шахта, інвестиції, місія, ціль, зниження собівартості, управління, реалізація.

Лозинский И. Е. Особенности региональной стратегии развития шахт Донбасса

В статье рассмотрена проблема снижения себестоимости угля на шахтах Донбасса. На примере конкретной шахты построен механизм формирования конкурентоспособности угледобывающих предприятий. Определены сильные и слабые стороны шахты, сформулирована стратегия ее развития.

Ключевые слова: производственный процесс, конкурентоспособность, стратегия развития, шахта, инвестиции, миссия, цель, снижение себестоимости, управление, реализация.

Lozinsky I. Ye. Features of Regional forming strategy of Donbass development mines

The problem of decline of prime price of coal on the Donbass mines is considered in the article. On the example of concrete mine the mechanism of competitiveness forming of coal enterprises is built. The strong and weak sides of mine are certain, strategy of its development is formulated.

Key words: production process, competitiveness, strategy of development, mine, investments, mission, purpose, decline of prime price, management, realization.

Стаття надійшла до редакції 30.06.2012

Прийнято до друку 15.09.2012